

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. УКУК

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ПРАВО

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. LAW

e-ISSN: 1694-8661

№2(3)/2023, 21-27

УДК: 343-980

DOI: [10.52754/16948661_2023_2\(3\)_4](https://doi.org/10.52754/16948661_2023_2(3)_4)

**КЫЛМЫШТЫН ТААСИРИНЕН УЛГАЙГАН АДАМДАРДЫН КУРМАНДЫККА
ЧАЛЫНЫШЫ**

ВИКТИМИЗАЦИЯ ПОЖИЛЫХ ЛЮДЕЙ В РЕЗУЛЬТАТЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

VICTIMIZATION OF OLDER PEOPLE AS A RESULT OF CRIME

Арстанбеков Мамасалы Сарбашович

Арстанбеков Мамасалы Сарбашович

Arstanbekov Mamasaly Sarbashovich

ю.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

к.ю.н., профессор, Ошский государственный университет

Associate professor, Osh State University

arstanbekov.mamasaly@mail.ru

КЫЛМЫШТЫН ТААСИРИНЕН УЛГАЙГАН АДАМДАРДЫН КУРМАНДЫККА ЧАЛЫНЫШЫ

Аннотация

Макалада кылмыштын таасиринен улгайган адамдардын курмандыкка чагылышы жөнүндө баяндалат. Улгайган жарандардын укуктарынын, эркиндиктеринин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарынын коргоо боюнча укуктук актылары. Улгайган адамдарга жасалган кылмыштардын түрлөрү боюнча адам өлтүрүү, ден соолугуна зыян келтирүү тоноо, каракчылык, алдамчылык жана уурдоо. Улгайган адамдардын менчиктерине карата жасалган кылмыштардын көп кездешүүсү. Карылыктын негизги белгилери жана коргонууга алсыз болушу. Кандай учурларда улгайган адамдар кылмыштардын курмандыгы болуп калуу себептери. Эмне үчүн улгайган адамдарга карата кылмыштар көп кездешет. Кыргызстандагы улгайган адамдардын статистикалык саны боюнча маалыматтары. Кылмышкерлер улгайган адамдар жөнүндө маалыматтарды кайдан алышат. Мамлекет тарабынан улгайган адамдарга кам көрүү жана коргоо. Улгайган адамдардын коопсуздугун сактоонун жолдору. Улгайган адамдарга жасалган кылмыштар боюнча изилдеген юристтер жана окумуштуу авторлор.

Ачкыч сөздөр: виктимологиялык мүнөздөмөлөрү, курмандыкка чалынышы, карылык, социалдык абалы, улгайган курактын белгилери, алсыздык.

ВИКТИМИЗАЦИЯ ПОЖИЛЫХ ЛЮДЕЙ В РЕЗУЛЬТАТЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

VICTIMIZATION OF OLDER PEOPLE AS A RESULT OF CRIME

Аннотация

В статье описывается виктимизация пожилых людей в результате преступления. Правовые акты о защите прав, свобод и законных интересов граждан пожилого возраста. По видам преступлений, совершаемых в отношении граждан пожилого возраста: убийство, причинение вреда здоровью, разбой, мошенничество и кража. Высокая частота имущественных преступлений в отношении пожилых людей. Основные признаки старения и уязвимости к защите. Причины, по которым пожилые люди становятся жертвами преступлений. Почему так распространены преступления против пожилых людей? Данные о статистической численности пожилых людей в Кыргызстане. Откуда преступники получают информацию о пожилых людях? Государственная забота и защита пожилых людей. Способы обеспечения безопасности пожилых людей. Юристы и научные авторы, исследующие преступления против пожилых людей.

Abstract

The article describes the victimization of elderly people as a result of crime. Legal acts on the protection of the rights, freedoms and legal interests of senior citizens. According to the types of crimes committed against senior citizens: murder, injury to health, robbery, robbery, fraud and theft. High incidence of property crimes against elderly people. The main signs of aging and vulnerability to defense. Reasons why older people become victims of crime. Why are crimes against the elderly so common? Data on the statistical number of elderly people in Kyrgyzstan. Where do criminals get information about the elderly? State care and protection of the elderly. Ways to keep the elderly safe. Lawyers and academic authors researching crimes against the elderly.

Ключевые слова: виктимологическая характеристика, виктимность, старость, социальный статус, признаки старости, слабость.

Keywords: victimological characteristics, victimization, old age, social status, signs of old age, weakness.

Киришүү

Азыркы учурда Кыргызстанда жана башка коңшу мамлекеттерде кылмыштуулуктун өнүгүшүнүн жагымсыз тенденциялары байкалууда, бул коомдо болуп жаткан социалдык-экономикалык өзгөрүүлөргө байланыштуу. Ошол эле учурда калктын криминалдаштыруу деңгээли гана өспөстөн, кылмыштын курмандыктары дагы тандалууда. Акыркы жылдары кылмышкерлер кылмыштуу кол салуулардын курмандыгы катары улгайган адамдарды тандашууда: алар калктын эң аз корголгон жана алсыз категорияларынын бири. Кылмыштын таасиринен улгайган адамдардын чоң өлчөмүндөгү акчалары тонолгон, алданган, өлтүрүлгөн же майып болгондор саны көбөйүүдө.

Бүгүнкү күндө жакынкы чет элдик өлкөлөрдүн статистикаларына таянганда ар бир он экинчи кылмыш ардагерлерге карата жасалат жана бул көрсөткүч туруктуу өсүүдө деп айтылат. Бирок Кыргызстандын да бир катар аймактарында улгайган адамдарга жасалган кылмыштар ушундай эле көрүнүштү берет.

Кыргыздын тарыхында аксакалдарды, карыяларды чоң энелерди дайым урматтап жана сыйлап келген, алардын айткандарын насаат катары кабыл алышкан. Ал эми аларга карата жасалган кылмыштар азыркы учурдун эң көйгөйлүү маселеринен, ошондук ушул тема актуалдуу темалардын бири жана изилдөөгө муктаж деп эсептеймин. Бирок коомдо улгайган адамдарга мамлекет тарабынан жана өзүн-өзү башкаруу жергиликтүү бийликтери тарабынан жакшы кам көрүлүп жатат деп айтылат.

Социалдык жактан жардам берилип жаткандыр бирок аларды кылмыштуулуктан коргоо иштери кандай жүргүзүүдө деген суроого так жооп жок, себеби бул тема толук изилденген эмес ошондуктан изилдөөгө муктаж.

“Карылык” терминине так аныктама берүү мүмкүн эмес, анткени бул термин ар кайсы коомдо ар кандай мааниге ээ. Дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө адамдар өздөрүнүн ишмердүүлүгүнүн жана коомдук ролунун өзгөрүшүнө байланыштуу карылык деп эсептелинет, мисалы, неберелүү болгондо, жаш куракка байланыштуу алысты көрө албагандык (катаракта болушу мүмкүн), чачтын агарышы, бырыштары, тиштери түшүшү (периодонтит), адам тиш протездерин кийүүгө аргасыз болот, аялдарда, менопауза, ал болжол менен 50 жашта пайда болот, угуу начарлайт (угуу аппараты), артроз, артрит пайда болот (адам таяк же басуучу менен гана жүрө алат).

Медицинанын көз карашынан алганда, карылыкта организмде кайтарылгыс өзгөрүүлөр боло баштаганда башталат, мындай процесс биологиялык карылык деп аталат, ал көбүнчө орто жашта байкалат. Экономикалык көз караштан алганда, карылык пенсия курагынын башталышынан баштап эсептелиши мүмкүн.

Ал эми Бириккен Улуттар Уюмунун (БУУ) көрсөткүчтөрү боюнча 65 жаштан ашкан адамдарды улгайды деп билдирет. Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму 60тан ашкан адамдарды. [5.Б.9].

Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму карылыкты үч этапка бөлөт: 60-75 жаш – улгайган курак, эрте карылык; 75-90 жаш - улгайган курак, кеч карылык; 90 жаштан ашкан – карылык, узун өмүр.

Картаюунун социалдык, психологиялык жана биологиялык аспектилерин, анын себептерин жана аны менен күрөшүү жолдорун геронтология илими изилдейт; геронтологиянын карылыктагы ооруларды дарылоонун жана алдын алуунун өзгөчөлүктөрүнө арналган жеке бөлүмү гериатрия деп аталат.

Бул тема боюнча Э.С.Качуров, Т.А. Малыхина, Е.А. Таюрская, Е.В. Черных, Ю.В. Лазарев, Л.М. Ивановдун кылмыштын айрым түрлөрүнүн аймактык виктимологиялык мүнөздөмөлөрү деген эмгектеринде айтылган. Ал эми карыларга карата жасалган кылмыштардын виктимологиялык мүнөздөмөлөрүнүн айрым аспектилери жөнүндө О.В. Барсуковдун жана Ю.О. Репецкаянын эмгектеринде баяндалган.

Кыргыз Республикасында улгайган адамдардын укуктарын коргоо үчүн КР Конституциясынын негизинде атайынкы мыйзам кабыл алынган, ал Кыргыз Республикасындагы улгайган жарандар жөнүндө мыйзамы. [2.С.6].*Мыйзамдын 4-беренесинде улгайган жарандарга карата мамлекеттик саясат жөнүндө баяндалган: Улгайган жарандарга карата мамлекеттик саясат, улгайган жарандар үчүн укуктук, социалдык-экономикалык шарттарды түзүүгө, татыктуу жашоолору, өсүп-өнүгүүлөрү жана мүдөөлөрүн ишке ашыруулары үчүн кепилдиктерди берүүгө, кыска мөөнөтүү, орто мөөнөтүү жана узак мөөнөтүү жалпы мамлекеттик жана аймактык программаларды иштеп чыгуу жана жүзөгө ашыруу жолу менен, алардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоого багытталган. [2.С.6]. Ал эми 17-беренеси улгайган жарандарды укуктук коргоо деп айтылат:*

1. Улгайган жарандардын укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо мамлекет тарабынан Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген соттук же башка тартипте камсыз кылынат.

2. Улгайган жарандардын укуктарынын, эркиндиктеринин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарынын бузулганына күнөөлүү мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат адамдары, ошондой эле Кыргыз Республикасынын жарандары Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте жоопкерчилик тартышат. [2.С.6]. Мыйзамда улгайган адамдардын укуктук жактан коргоо так көрсөтүлгөн бирок жашоодо ал канчалык деңгээлде иштеп жатат. Улгайган адамдардын канчалык пайызы өзүнүн укуктарын колдонууда, ал эми канча пайызы кылмыштын курмандыгына чагылууда.

Кыргызстандын жалпы калкынын саны 2023-жылдын 1-январына карата 7 миллион 37 миң адамды түзөт. Кыргызстан калкынын саны боюнча өлкөлөрдүн тизмесинде 96-орунда турат. [3.С.12].

Кыргызстандын калкынын жаш курагы боюнча төмөнкүдөй бөлүштүрүлүшү болгон:

- 15 жашка чейинки адамдардын пайызы - 29.3
- 15 жаштан 65 жашка чейинки адамдардын пайызы - 65.4
- **64 жаштан жогорку адамдардын пайызы - 5.3**

Биз сөз кылып жаткан улгайган адамдардын категориясына 64 жаштан жогоркулар киришет алардын жалпы саны 359 752 адамды түзөт, алардын ичинен эркектердин саны- 138 978 киши, аялдар- 220 774. Кыргызстандын калкынын 5.3 пайызын түзгөн ушул катмардын көпчүлүгү эмне үчүн көп учурларда кылмыштын курмандыгына айланууда.[3.С.12]

Азыркы мезгилде бүткүл дүйнө жүзү боюнча калктын акырындык менен картаюу процесси башкача айтканда 60 жаштан өткөндөрдүн саны жыл сайын көбөйүүдө, ал эми биздин өлкөдө да мындай көрүнүштөр байкалууда.

Улгайган адамдардын виктимизациясы проблемасы биздин өлкөдө да, чет өлкөлөрдө да иш жүзүндө толук изилденген эмес. Ошол эле учурда, улгайган адамдардын курмандыгынын деңгээлинин жогорулашынан эмес, калктын аялуу катмарына каршы жасалган кылмыштуулуктун өсүшүнүн деңгээлин аныктагандыктан улам актуалдуу көйгөйгө айланууда. Коомдогу моралдык абалынын бузулушунун кесепеттеринен.

Улгайган адамдарга карата кылмыштуу кол салуу проблемасын чечүү комплекстүү мамилени талап кылат: салттуу криминогендик факторлорду гана эмес, ошондой эле профилактикалык иштерди жакшыртуунун негизги резервдеринин бири катары “курмандык факторду” да эске алуу керек.

Улгайган адамдардын виктимизациясынын түзүмүн талдоодо курмандыкка айланган, кылмыштардын кеңири таралган түрлөрүн аныктоого мүмкүндүк берди. Биринчи орунда КР Кылмыш-жаза кодексинин жеке менчиктерге жана мүлктөрүнө каршы кылмыштар боюнча алсак. Бул кылмыштардын таасиринен жабыркаган ардагерлердин үлүшү 72 пайызды түзөт.

Экинчи орунда адамдын ден соолугуна жана өмүрүнө каршы кылмыштар 15 пайызды түзөт. Улгайган адамдардын виктимизациясынын жалпы түзүмүндөгү кылмыштын башка түрлөрү 2%дан ашпайт.

Улгайгандарга карата жасалган кылмыштардын ичинен менчикке каршы кылмыштардын негизги үлүшүн уурулук түзөт – 63%га жакын (*КР КЖК 205 берене*). Андан кийин алдамчылык (*209 берене*), каракчылык (*207 берене*) жана тоноочулук (*206 берене*) саналат.

Адамга каршы жасалган кылмыштардын ичинен жабырлануучулардын негизги үлүшүн адам өлтүрүү – 5 пайызын түзөт (*122 берене КР КЖК*), денеге оор залал келтирүү – 6 пайыз (*130 берене*) жана токмоктоо менен коркутуулар (28%), ден –соолукка анча оор эмес залал келтирүү – 8 пайыз (*131-берене*), жардам көрсөтпөй коюу – 3 пайызды (*145-берене*) түзөт. [1.С.15]. Изилдөөнүн жыйынтыгында улгайган адамдарга карата кылмыштуу кол салуулардын негизги типтүү жагдайлары аныкталган. [4.С.174]

Биринчи типтеги жагдайлар мүнөздүү: кылмыш күндүзү, көчөдө же турак жайдын кире беришинде жабырлануучуга белгисиз адамдар тарабынан кылмыш жасоо аракети болот. Бул учурда улгайган жабырлануучунун жүрүм-туруму негизинен нейтралдуу же этиятсыз болуп саналат. Негизинен кылмышкерлер кылмыш аракеттерин жүргүзүүдө улгайган адамдарды тандашат. Себеби алар өз учурунда коргонууга алсыз жана кылмышкердин артынан кууп жүрө албайт. Мындай алсыз аракеттер кылмышкер үчүн өз ишин аткарууга ыңгайлуу шарттарды түзөт. Улгайган адамдардын банктан пенсиясын алган учурунда же магазинде соода кылган учурда акчасы бар экендигин байкаган кылмышкерлер алардын артынан түшүп өз максатына жетүү үчүн аракеттерди кылышат. Улгайган адамдын акчасы сумкасында болсо сумкасын алып качып кетүү аракети жасалат, эгер акчасы кийиминин ички чөнтөгүндө болсо аларга карата каракчылык иш аракеттери жүргүзүлөт тез арада, жабырлануучу коргонууга аракет кылса анын денесине оор же жеңил жаракат кетириүүгө аракет кылышат кээ бир мындай учурларда өмүрүнө дагы залал келтирүү учурлары көп кездешет.

Экинчи типтеги жагдайлар зордук-зомбулук менен кол салуу экинчи түрдөгү кырдаалдарда, кылмыш түн ичинде, жабырлануучунун үйүндө, алкогольдук мас абалында болгон, жабырлануучу менен үй-бүлөлүк же коңшулук мамиледе болгон адам тарабынан жасалат. Мындай кылмыштар жабырлануучу улгайган адамдын бейтарап жүрүм-туруму менен мүнөздөлөт, бирок кээде ал жабырлануучу өзүн эркин же этиятсыздык менен алып жүргөндө да болот. Улгайган адамдарга карата түн ичинде жасалган кылмыштар негизинен аң сезим менен аткарылат. [4.С.179]

Себеби ал үйдө ким жашагандыгы, ким менен жашагандыгы жана үйүндө ким бар экендиги, кандай буюмдары бар экендиги тууралуу маалыматтар толугу менен топтолот. Ал маалыматтарды ошол жерде жашаган адамдардан же коңшуларынан, алар менен мамилеси жок адамдар, арак ичимдиктерин көп ичкен адамдар, банги заттарын колдонгондор жана тартиби жок өспүрүмдөр беришет. Качан гана толук маалыматты топтогондон кийин квартираларга кечиндеси киришип тоноо аракеттерин кылуу менен үй ээсинин ден солугуна жана өмүрүнө зыян келтиришет. Көп учурларда коңшу жашаган банги заттарын колдонгон өспүрүмдөр же арак ичимдиктерин көп ичкен адамдар тарабынан да мындай кылмыштар жасалууда. Жогорудагы айтылган кылмыштардын таасиринен эч кимге зыяны тийбеген алсыз улгайган адамдар курмандыкка учурап жатышат. Ошондуктан бул көрүнүштөр коомдогу тартипсиздик жана адамгерчиликсиздик мамилелер.

Макаланын аягында корутундоо иретинде мындай көрүнүштөргө карата мамлекет тарабынан улгайган адамдарга жакшы кам көрүү зарыл айрыкча жалгыз бой жашаган улгайган адамдар жашаган үйлөргө же аймактарга жана алар менен алдын ала түшүндүрү иштерин жүргүзүү зарыл. Укук коргоо органдарынын кызматкерлери алар менен жолугушуп алардын коопсуздугу үчүн шарттарды түзүү керек жана жардамга тез келүүчү мабилдик сигналдар менен камсыз кылуу зарыл. Качан гана аларга карата камкордукту жакшыртканда биз улгайган адамдарды коргой алабыз деп ойлоймун кылмыштуулуктан. Биз эч качан унутпашыбыз керек ар бир адамдын башында карылык бар экенин.

Колдонулган адабияттар

1. КР Кылмыш –жаза кодекси.2021-жылдын 28-октябры № 127(КР 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 Мыйзамы менен колдонууга киргизилет) (Кыргыз Республикасынын 2022-жылдын 18-январындагы № 4, 2022-жылдын 1-апрелиндеги № 22, 2022-жылдын 16-июнундагы № 45, 2022-жылдын 30-июнундагы № 51, 2022-жылдын 9-августундагы № 89, 2023-жылдын 3-апрелиндеги № 78 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык) Бишкек. .Б. 15
2. Кыргыз Республикасындагы улгайган жарандар жөнүндө мыйзамы. 2011-жылдын 26-июлу № 133. (КР 2023-жылдын 3-мартындагы № 48 Мыйзамынын редакциясына ылайык) Бишкек.2011. Берене. 4.17..Б.6.
3. Статистика Кыргызстана-Национальный статистический комитет Кыргызской Республики. www.stat.kg. Дата обращения: 1 марта 2023. С.12
4. Репецкая, Ю.О. Основы теоретического исследования видов виктимности, характерных для лиц пожилого возраста / Ю.О. Репецкая // Проблемы совершенствования прокурорского надзора: сб. ст. – Вып. 4. – Иркутск, 2007. – С. 174-179.

5. Дүйнөлүк саламаттык сактоо уюму Кыргызстанда. Басылманын барактары 2, 3, 6, 7, 8 © WHO; Басылманын барактары 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13 © WHO/Михаил Григорьев; Басылманын барагы 7 © Johanna M Nabicht Бишкек. Б.9